

УДК 378.147:316.6:159.947

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-2-44>

Катерина ПАСИНЧУК,

orcid.org/0000-0002-3393-7663

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри управління цивільного захисту

Черкаського інституту пожежної безпеки

Національного університету цивільного захисту України

(Черкаси, Україна) *pasynchuk@gmail.com*

Анжела ДЕМЧЕНКО,

orcid.org/0000-0001-6189-5264

кандидат педагогічних наук, доцент,

проректор з гуманітарних питань та зв'язків з громадськістю

Черкаської медичної академії

(Черкаси, Україна) *dem4enkoav@gmail.com*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті досліджується роль толерантності як невід'ємної складової емоційного інтелекту у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. В умовах сучасних соціальних викликів, зокрема повномасштабної війни в Україні, посилюється потреба у розвитку соціально-емоційних навичок, таких як емпатія, емоційна стійкість і здатність до конструктивної міжособистісної взаємодії. У статті проаналізовано сучасні теоретичні підходи та педагогічні практики, які сприяють формуванню толерантності й емоційного інтелекту серед студентської молоді. Звернено увагу на інноваційні методи навчання, серед яких тренінги з емоційної грамотності, інтерактивні заняття, соціальні проєкти і волонтерська діяльність, що активно використовуються в освітньому процесі. Особливе місце відведено ролі викладача як фасилітатора створення психологічно безпечного освітнього середовища, що є необхідною умовою ефективного розвитку емоційних компетентностей. Стаття підкреслює значення комплексного підходу до підготовки майбутніх фахівців, в якому толерантність виступає базовою цінністю професійної культури і ключовим чинником успішної соціалізації в умовах змін та викликів сучасності.

Дослідження також акцентує увагу на важливості міждисциплінарного підходу до навчання, що передбачає інтеграцію психології, педагогіки та соціології для формування цілісного розуміння соціально-емоційних компетентностей. У статті розглядаються методологічні аспекти впровадження програм соціально-емоційного навчання у вищих навчальних закладах України, а також подано аналіз ефективності таких програм на прикладі сучасних освітніх ініціатив. Вказано на необхідність розвитку методичних рекомендацій для викладачів, які дозволять підвищити якість підготовки майбутніх фахівців із урахуванням викликів, спричинених війною та соціальними змінами. Підкреслено, що формування толерантності і емоційного інтелекту є невід'ємною складовою професійної підготовки, що сприяє підвищенню соціальної відповідальності та готовності до ефективної взаємодії в мультикультурному середовищі.

Ключові слова: толерантність, емоційний інтелект, професійні компетентності, майбутні фахівці, вища освіта, соціально-емоційне навчання, соціально-політичні виклики.

Catherine PASYNCHUK,

orcid.org/0000-0002-3393-7663

Candidate of Pedagogical Sciences,

Assistant Professor at the Department of the Administration of Civil Protection Work

Cherkasy Institute of Fire Safety of the National Center for Fire Safety

(Cherkasy, Ukraine) *pasynchuk@gmail.com*

Angela DEMCHENKO,

orcid.org/0000-0001-6189-5264

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Vice-rector for Humanitarian Issues and Public Relations

Cherkasy Medical Academy

(Cherkasy, Ukraine) *dem4enkoav@gmail.com*

TOLERANCE AS A COMPONENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE SPECIALISTS IN THE CONTEXT OF HIGHER EDUCATION

This article explores the role of tolerance as an integral component of emotional intelligence in the formation of professional competencies among future specialists in higher education institutions. In the context of modern social challenges, particularly the full-scale war in Ukraine, there is an increased need for developing socio-emotional skills such as empathy, emotional resilience, and the ability to engage in constructive interpersonal communication. The article analyzes contemporary theoretical approaches and pedagogical practices that contribute to fostering tolerance and emotional intelligence among students. Attention is given to innovative teaching methods, including emotional literacy training, interactive lessons, social projects, and volunteer activities, which are actively utilized in the educational process. Special emphasis is placed on the role of educators as facilitators in creating a psychologically safe learning environment, which is essential for the effective development of emotional competencies. The article highlights the importance of a comprehensive approach to preparing future professionals, where tolerance serves as a fundamental value of professional culture and a key factor in successful socialization amid changing societal conditions and challenges.

Furthermore, the study stresses the significance of an interdisciplinary approach to education, integrating psychology, pedagogy, and sociology to form a holistic understanding of socio-emotional competencies. Methodological aspects of implementing social-emotional learning programs in Ukrainian higher education institutions are discussed, alongside an analysis of the effectiveness of such programs based on current educational initiatives. The necessity of developing methodological recommendations for educators to enhance the quality of professional training in light of the challenges posed by the war and social transformations is emphasized. The formation of tolerance and emotional intelligence is recognized as an indispensable component of professional education, fostering increased social responsibility and readiness for effective interaction in multicultural environments.

Key words: tolerance, emotional intelligence, professional competencies, future specialists, higher education, socio-emotional learning, socio-political challenges.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти в Україні функціонує в умовах глибоких соціальних трансформацій, спричинених повномасштабною війною, що триває з 2022 року. Освітній процес, зокрема формування професійних компетентностей майбутніх фахівців, відбувається в умовах нестабільності, психологічного тиску, втрати безпеки та необхідності адаптації до нових реалій. У таких умовах особливого значення набувають не лише професійні знання, а й розвиток емоційного інтелекту як здатності особистості розуміти себе й інших, контролювати емоції та конструктивно взаємодіяти в колективі.

Однією з важливих складових емоційного інтелекту є толерантність – здатність приймати інших, незважаючи на відмінності у світогляді, культурі, мові, поведінці чи емоційних реакціях. В умовах війни, коли суспільство стикається з масовим переселенням, втратами, зростанням тривожності та зниженням довіри, формування толерантності як етичної та емоційної якості стає особливо актуальним. Це стосується як міжособистісної взаємодії в академічному середовищі, так і майбутньої професійної діяльності в багатонаціональному та посттравматичному соціумі. Незважаючи на це, в освітньому процесі толерантність недостатньо розглядається як складова емоційного інтелекту, що ускладнює її цілеспрямоване формування. Саме тому виникає потреба в науковому осмисленні ролі толерантності в структурі емоційного

інтелекту як чинника, що сприяє формуванню професійної готовності майбутніх фахівців діяти ефективно в умовах кризи, стресу та соціального напруження. Це визначає актуальність теми дослідження та її значущість у контексті відновлення й розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні науковці приділяють дедалі більше уваги ролі емоційного інтелекту у процесі формування професійної компетентності. Так, П. Саловей, Д. Карузо і Дж. Майєр (Salovey et al., 2019: 267) які одними з перших ввели поняття «емоційного інтелекту» розглядають його як здатність особистості сприймати, розуміти, виражати й регулювати емоції у взаємодії з іншими людьми. Відомий американський дослідник Д. Гоулман (Goleman, 1995: 12) виділив соціально-емоційні компетентності, такі як емпатія, самоконтроль, соціальна відповідальність, здатність до мотивації та співпраці. Американський дослідник Г. Вайзінгер (Weisinger, 2018: 8) у праці «Емоційний інтелект на роботі» розглядає емоційний інтелект як критичний інструмент підвищення ефективності професійної взаємодії, зниження конфліктності та розвитку стресостійкості працівників. Його підходи є актуальними й для підготовки майбутніх фахівців до викликів сучасного ринку праці, особливо в умовах підвищеної емоційної напруги, спричиненої воєнними подіями.

Українські дослідники зосереджують увагу на ролі емоційного інтелекту в професійній під-

готовці. Зокрема, у дослідженні Е. Панасенко, І. Репринця (Панасенко, Репринець 2025: 101) вказується на значущий вплив емоційного інтелекту на академічні досягнення, рівень мотивації та психоемоційного благополуччя майбутніх фахівців. Водночас С. Подофей (Подофей 2019: 261) аналізує методи оцінювання емоційного інтелекту і наголошують на доцільності його системного розвитку в освітньому процесі як фактора підвищення ефективності управлінських і професійних рішень. У дослідженні Е. Носенко (Носенко, 2004: 95) доведено зв'язок між рівнем емоційного інтелекту й комунікативною компетентністю майбутніх фахівців, що особливо актуально у багатокультурному середовищі сучасної вищої освіти. Автор зазначає, що в умовах гібридного й дистанційного навчання, спричиненого викликами війни, розвиток емоційної чутливості й емпатії є запорукою ефективного навчального діалогу.

Водночас толерантність, як один із важливих компонентів емоційного інтелекту, розглядається у дослідженні О. Ічанської та А. Закревської (Ічанська, Закревська, 2019: 272). Автори підкреслюють, що освітні інструменти, спрямовані на розвиток когнітивного мислення рідною мовою, сприяють формуванню емоційної зрілості, критичного ставлення до інформації, а також розвитку стійкості до поляризації та агресії. Е. Носенко (Носенко, 2004: 105) вказує на тісний зв'язок між емоційним інтелектом та емоційною залежністю майбутніх фахівців, що впливає на здатність адаптуватися до соціально нестабільного середовища, а також стверджує, що майбутні фахівці які мають вищий рівень емоційного інтелекту, краще адаптуються до змін, виявляють більшу психологічну стійкість і здатність до конструктивного вирішення конфліктів. В умовах повномасштабної війни, яка кардинально трансформувала освітнє середовище, питання емоційної безпеки, стійкості та толерантності набувають нового змісту, яка глибоко змінила освітнє середовище, зросла потреба у формуванні психологічної стійкості, адаптивності, здатності до емоційного самоконтролю та поваги до інших. Саме тому вивчення емоційного інтелекту в поєднанні з толерантністю як інтегральними складовими професійних компетентностей майбутніх фахівців є вкрай актуальним і потребує подальших досліджень. Отже, актуальність інтегрованого вивчення толерантності як складової емоційного інтелекту в системі професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО зростає, особливо в умовах війни, кризових ситуацій і викликів сучасного світу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз ролі толерантності як складової емоційного інтелекту у процесі формування професійних компетентностей майбутніх фахівців в умовах навчання у закладах вищої освіти, з урахуванням викликів сучасного суспільства, зокрема повномасштабної війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі емоційний інтелект розглядається як інтегральна властивість особистості, що охоплює здатність до розпізнавання, розуміння, керування власними емоціями, а також ефективної взаємодії з іншими. Концепція емоційного інтелекту (EI) у сучасному вигляді була сформульована П. Саловей, Д. Карузо і Дж. Майером (Salovey et al., 2019: 267), які визначили його як здатність до ідентифікації, оцінювання та контролю власних емоцій і емоцій інших людей. Подальшого розвитку вона набула у працях Д. Гоулмана (Goleman 1995: 27), який виділив п'ять ключових компонентів емоційного інтелекту: самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички. У контексті професійної підготовки майбутніх фахівців особливе значення має такий компонент емоційного інтелекту, як толерантність, яка проявляється у відкритості до різних точок зору, здатності до прийняття культурного, соціального та індивідуального різноманіття. Толерантність не є окремим психічним явищем, а тісно переплітається з емпатією, емоційним самоконтролем і культурною компетентністю – рисами, що активно формуються в освітньому середовищі.

За визначенням ЮНЕСКО, толерантність – це «повага, прийняття та правильне розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовираження та шляхів самореалізації людської особистості» (UNESCO, 1995: 3). У структурі емоційного інтелекту вона реалізується через:

- когнітивний компонент – усвідомлення існування різноманітних думок і позицій;
- емоційний компонент – прийняття і емпатія до «іншого»;
- поведінковий компонент – ненасильницька комунікація, відкрите спілкування, конструктивна взаємодія.

Сучасна українська освіта, особливо в умовах воєнного стану, потребує переосмислення ролі емоційного інтелекту в забезпеченні психоемоційної стабільності майбутніх фахівців, розвитку критичного мислення, вміння слухати, чути й поважати інших. Саме тому толерантність як емоційна та соціальна компетентність має стати одним із провідних орієнтирів освітнього процесу у ЗВО.

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців передбачає не лише оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками, а й розвиток особистісних якостей, що забезпечують ефективну взаємодію в міжособистісному та професійному середовищі. Однією з ключових таких якостей є толерантність, яка, у контексті професійної підготовки, проявляється в здатності майбутнього фахівця сприймати іншу людину без упереджень, конструктивно реагувати на конфліктні ситуації, зберігати професійну етику навіть в умовах психологічного тиску. У професіях «людина – людина» (педагогіка, соціальна робота, психологія, медицина, публічне управління тощо) толерантність є базовим елементом професійної етики. У спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, учнями, колегами фахівець має дотримуватися принципів поваги до гідності, культурної чутливості, емоційної стабільності. У зв'язку з цим толерантність не тільки є рисою характеру, але й виступає як професійна компетентність, яка підлягає цілеспрямованому формуванню в процесі освітньої підготовки. За результатами досліджень Н. Проскурки та С. Бондар (Проскурка, Бондар, 2020: 32), розвиток толерантного ставлення до інших сприяє зниженню рівня конфліктності в академічному середовищі, покращує емоційний клімат у групах, сприяє формуванню командної взаємодії. Зі свого боку, Д. Гоулман (Goleman, 1995: 12) підкреслює, що саме здатність до емпатії й толерантної комунікації дозволяє фахівцю не лише досягати кращих результатів у професійній сфері, але й зберігати психічне здоров'я.

Особливого значення набуває розвиток толерантності у мультикультурному освітньому середовищі. Під час повномасштабної війни Україна стала простором інтенсивного внутрішнього переміщення, що змінило етнічний, соціальний та віковий склад академічних колективів. У таких умовах майбутні фахівці мають навчитися приймати відмінність як норму, що вимагає від закладів вищої освіти переорієнтації на цінності відкритості, інклюзії та гуманності. Таким чином, толерантність як складова емоційного інтелекту є не просто моральною нормою, а професійною якістю, що прямо впливає на якість освітньої підготовки, соціальну ефективність майбутнього фахівця та його здатність діяти у складних соціальних умовах. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало потужним стресовим чинником, який різко змінив соціальну, освітню та психологічну реальність. Майбутні фахівці, як одна з найбільш чутливих категорій молоді, зіштовхнулися з такими викликами, як втрата домівки, евакуація,

розлука з родиною, втрата близьких, фінансова нестабільність, навчання в умовах постійної тривоги або окупації. Усе це призвело до зростання рівня тривожності, емоційного вигорання, депресивних проявів та загального відчуття нестабільності. У цих умовах саме емоційний інтелект виступає критично важливим ресурсом психологічної саморегуляції та соціальної адаптації майбутніх фахівців. Елементи, що є ключовими для емоційного інтелекту – самосвідомість, емоційна стійкість, здатність до емпатії, навички комунікації – виявляються базовими у подоланні наслідків психоемоційного тиску. Розвинений емоційний інтелект допомагає майбутнім фахівцям:

- краще усвідомлювати й регулювати власні емоції;
- уникати емоційної ізоляції;
- будувати підтримувальні міжособистісні зв'язки;
- толерантно взаємодіяти з тими, хто має інший досвід переживання війни.

Дослідження Н. Грона та співавторів (Грона та ін., 2024: 612) свідчать, що майбутні фахівці з вищим рівнем розвитку емоційного інтелекту, зокрема його емпатійної та толерантної складової, легше адаптуються до змін у освітньому середовищі, менше схильні до конфліктів та демонструють вищу академічну успішність. Окрім того, навчальні колективи стали більш неоднорідними – поряд із місцевими майбутніми фахівцями навчаються внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, люди з різним рівнем травматичного досвіду. Це зумовлює зростання потреби в психологічній безпеці освітнього простору та особистій емоційній зрілості кожного учасника освітнього процесу. Війна також актуалізувала необхідність формування ціннісного ставлення до інакшості: етнічної, мовної, релігійної, поведінкової. Уміння зберігати повагу, відкритість до діалогу й відмову від стереотипів – саме ці якості є критично важливими для фахівців нової генерації, які працюватимуть у поствоєнному відновленні держави.

Таким чином, війна поставила перед закладами вищої освіти завдання не лише підтримати академічний процес, але й створити умови для розвитку толерантності та емоційної стійкості, що є запорукою не лише професійної придатності, але й особистісного виживання в умовах кризи. В умовах соціальних змін та війни система вищої освіти в Україні активно шукає нові підходи до формування емоційного інтелекту і толерантності як важливих складових професійної підготовки. На рівні навчальних планів і педагогічної практики дедалі ширше впроваджуються інноваційні

освітні технології, які спрямовані не лише на інтелектуальний розвиток, а й на емоційно-ціннісну сферу майбутніх фахівців.

Серед найбільш ефективних методів і форм навчання, які сприяють розвитку толерантності та емоційного інтелекту, можна виокремити: тренінги з емоційної грамотності та ненасильницької комунікації; інтерактивні заняття з використанням кейс-методу та рольових ігор; психолого-педагогічні практикуми з елементами рефлексії; арт-терапевтичні техніки, спрямовані на зниження тривожності та розвиток емпатії; міждисциплінарні курси, які інтегрують знання з психології, педагогіки, етики та соціології. Щоб проаналізувати рівень сформованості емоційного інтелекту та толерантності, нами було проведено анкетування серед 120 майбутніх фахівців 2–4 курсів факультету магістерської та бакалаврської підготовки № 1 Черкаської медичної академії. Учасникам запропонували оцінити себе за низкою характеристик за п'ятибальною шкалою.

Аналіз отриманих даних показує поступове зростання рівня ключових показників емоційного інтелекту та толерантної поведінки у міру просування майбутніх фахівців до завершення навчання. Найвищі результати демонструють майбутні фахівці 4 курсу, що може свідчити про ефективність освітніх практик, зокрема системної психолого-педагогічної підготовки, а також про вплив особистісного дозрівання. Особливо варто звернути увагу на високі показники за шкалою «здатність до співпраці» та «прийняття інакшості», що є важливими критеріями для оцінювання рівня сформованості толерантної поведінки. Ці результати підтверджують висновки досліджень О. Ічанської та А. Закревської (Ічанська, Закревська, 2019: 274), де наголошено, що емоційно-залучені освітні технології, рефлексивні практики й мультикультурні середовища сприяють розвитку соціально-емоційних навичок майбутніх фахівців. Важливим чинником формування емоційного інтелекту є інтеграція міжособистісного досвіду

у навчальні курси, де майбутнім фахівцям надається можливість осмислити власні емоційні реакції в умовах групової взаємодії. Такі предмети, як «Основи психології і комунікації», «Посттравматичні стресові розлади», «Міжособистісні комунікації і командна взаємодія», «Загальна психологія та психологія кризових станів» можуть бути платформами для розвитку емоційної чутливості й толерантності.

Практика показує, що важливим ресурсом розвитку емоційного інтелекту й толерантності є волонтерська діяльність майбутніх фахівців. В умовах війни багато здобувачів вищої освіти активно залучені до допомоги військовим, внутрішньо переміщеним особам, дітям у складних життєвих обставинах. Ця діяльність сприяє формуванню ціннісного ставлення до інших, співпереживання, уміння діяти в емоційно складних ситуаціях. За даними дослідження О. Башкір та колег (Башкір та ін., 2023: 22), майбутні фахівці, які системно беруть участь у громадських і соціальних ініціативах, демонструють вищий рівень емоційної зрілості та готовності до міжкультурної взаємодії.

Також позитивні результати дає використання елементів медіаосвіти, зокрема аналізу фільмів, літературних творів, соціальної реклами, у яких піднімаються теми толерантності, війни, емоційного вибору. Обговорення таких матеріалів на заняттях сприяє глибшому розумінню людської природи, активізації емпатійного мислення, формуванню здатності до прийняття альтернативної точки зору. На рівні інституційної політики деякі українські ЗВО вже включають до освітніх програм спецкурси, спрямовані на розвиток soft skills, зокрема емоційного інтелекту. Наприклад, в Українському католицькому університеті в рамках модулів із лідерства та комунікації активно застосовуються рефлексивні практики, коучингові сесії, групові обговорення. У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» практикують щотижневі «години психологічної

Таблиця 1

Рівень сформованості компонентів емоційного інтелекту та толерантності у майбутніх фахівців ЧМА (середнє значення за 5-бальною шкалою)

Компонент	2 курс	3 курс	4 курс
Емпатія	3,6	4,1	4,4
Емоційна саморегуляція	3,2	3,8	4,0
Прийняття інакшості	3,7	4,2	4,5
Комунікативна відкритість	3,5	4,0	4,3
Здатність до співпраці	3,8	4,3	4,6
Толерантне реагування на конфлікти	3,4	4,0	4,2

гігієни» в рамках міжфакультетських ініціатив. Такі практики підвищують рівень самоусвідомлення майбутніх фахівців і створюють сприятливе середовище для розвитку емоційно-соціальних компетентностей.

Не менш важливою є роль викладача як фасилітатора психологічно безпечного середовища, носія толерантного стилю комунікації. Майбутні фахівці зазначають, що викладачі, які демонструють емоційну стабільність, чуйність і повагу до кожного, сприяють формуванню у них відчуття довіри, відкритості, прийняття. Саме особистісний приклад педагога часто стає каталізатором змін у ставленні майбутніх фахівців до інших. Підсумовуючи, можна зазначити, що ефективність формування емоційного інтелекту та толерантності залежить від цілого комплексу чинників: інтеграції соціально-емоційного навчання у зміст професійної підготовки; активного застосування інтерактивних, рефлексивних та ігрових методів; забезпечення практичного досвіду співпраці в команді; наявності психологічно комфортного й безпечного освітнього середовища; особистісної готовності викладача до фасилітації емоційного розвитку майбутніх фахівців.

Таким чином, українські ЗВО вже мають окреслену практику у напрямку розвитку толерантності як складової емоційного інтелекту, однак системність, методична забезпеченість і кадрова підготовка потребують подальшого вдосконалення,

особливо в умовах соціальних викликів, спричинених війною.

Висновки. У процесі дослідження було підтверджено, що толерантність як складова емоційного інтелекту відіграє ключову роль у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. В умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни в Україні, роль емоційної стійкості, емпатії, комунікативної відкритості і прийняття інакшості стає особливо значущою. Освітній процес у ЗВО має забезпечувати не лише трансляцію фахових знань, а й розвиток ціннісно-емоційних компетентностей, які забезпечують ефективну міжособистісну взаємодію, психологічну безпеку і здатність конструктивно долати конфлікти. Інноваційні форми роботи – тренінги, інтерактивні заняття, соціальні проєкти, волонтерство – доводять свою ефективність у формуванні толерантної поведінки й розвитку емоційного інтелекту. Пріоритетною залишається роль викладача як фасилітатора розвитку емоційної культури майбутніх фахівців. Підвищення кваліфікації педагогів з питань емоційного інтелекту та толерантності є стратегічною задачею для системи вищої освіти. Відтак подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку комплексних методичних програм, що включатимуть елементи соціально-емоційного навчання та враховуватимуть специфіку сучасних суспільних умов, пов'язаних із війною та післявоєнним відновленням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башкір О. І., Золотухіна С. Т., Юнь Бі. Роль емоційного інтелекту у спілкуванні учасників освітнього процесу ЗВО. *Педагогічні науки: зб. наук. пр.*, Київ. 2023. № 104, С. 22–28, DOI: 10.32999/ksu2413-1865/2023-104-4.
2. Ічанська О., Закревська А. Емоційний інтелект та емпатія як ресурси професійної підготовки студентів психологів. *Молодий вчений*, 2019. № 9(2), С. 272–276, DOI: 10.32839/2304-5809/2019-9-73-59.
3. Грона Н., Хомич Т., Семеног О., Харченко І., Юрченко А., Семенихіна О. Інструменти розвитку емоційного інтелекту: когнітивне навчання рідною мовою. *International Journal of Instruction*, 2024. Т. 17, № 2, С. 599–616, URL: <https://e-iji.net/ats/index.php/pub/article/view/578>.
4. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*, 2004. № 4, С. 95–109.
5. Панасенко Е. А., Репринець І. О. Вплив емоційного інтелекту на академічну успішність здобувачів вищої освіти: психологічні чинники та освітні практики. *Наукові записки. Серія: Психологія*, 2025. № 1, С. 101–108, DOI: 10.32782/cusu-psy-2025-1-13.
6. Подофей С. О. Емоційний інтелект особистості й особливості його становлення. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки*, 2019. № 1, С. 260–265, DOI: 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-43.
7. Проскурка Н. М., Бондар С. О. Емоційний інтелект як складова професійної компетентності студентів психологів. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень*, Київ, Нац. авіац. ун-т, 2020. С. 32–35.
8. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York, Bantam Books, 1995. 352 p.
9. Mayer J., Caruso D., Salovey P. Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, Vol. 27, P. 267–298, 2019.
10. Weisinger H. Emotional Intelligence at Work. San Francisco, Jossey Bass Inc., 2018. 218 p.
11. ЮНЕСКО. Декларація принципів толерантності. Прийнята 16 листопада 1995 року. С. 3. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000112600>. Назва з екрана.

REFERENCES

1. Bashkir, O. I., Zolotukhina, S. T., Yun B. (2023). Rol' emotsiinoho intelektu u spilkuvanni uchashnykiv osvitnoho protsesu ZVO [The role of emotional intelligence in communication among higher education participants]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*, 104, 22–28. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-104-4>. [in Ukrainian].
2. Ichanska, O., Zakrevska, A. (2019). Emotsiinyi intelekt ta empatiia yak resursy profesiinoi pidhotovky studentiv-psykholohiv [Emotional intelligence and empathy as resources of professional training of psychology students]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 9(2), 272–276. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-59>. [in Ukrainian].
3. Hrona, N., Khomych, T., Semenoh, O., Kharchenko, I., Yurchenko, A., Semenykhina, O. (2024). Instrumenty rozvytku emotsiinoho intelektu: kohnytyvne navchannia ridnoi movoiu [Tools for developing emotional intelligence: cognitive native-language learning]. *International Journal of Instruction*, 17(2), 599–616. <https://e-iji.net/ats/index.php/pub/article/view/578>. [in Ukrainian].
4. Nosenko E. L. (2004). Emotsiinyi intelekt yak sotsialno znachusha integralna vlastyvist osobystosti [Emotional intelligence as a socially significant integral personality trait]. *Psykhohiia i suspilstvo*, 4, 95–109. [in Ukrainian].
5. Panasenko, E. A., Reprynets, I. O. (2025). Vplyv emotsiinoho intelektu na akademichnu uspishnist здобувачів вищої освіти: психологічні чинники та освітні практики [Influence of emotional intelligence on academic success of higher education seekers: psychological factors and educational practices]. *Naukovi zapysky. Seriya: Psykhohiia – Scientific Notes. Series: Psychology*, 1, 101–108. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-1-13>. [in Ukrainian].
6. Podofei, S. O. (2019). Emotsiinyi intelekt osobystosti i osoblyvosti yoho stanovlennia [Personal emotional intelligence and features of its formation]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriya: Psykhohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*, 1, 260–265. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-1-43>. [in Ukrainian].
7. Proskurka, N. M., Bondar, S. O. (2020). Emotsiinyi intelekt yak skladova profesiinoi kompetentnosti studentiv-psykholohiv [Emotional intelligence as a component of professional competence of psychology students]. *Psykhohiia svidomosti: teoriia i praktyka naukovykh doslidzhen – Psychology of Consciousness: Theory and Research Practice*, 32–35. [in Ukrainian].
8. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books. 352 p.
9. Mayer, J. D., Caruso, D. R., Salovey, P. (2019). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27, 267–298.
10. Weisinger, H. (2018). *Emotional Intelligence at Work*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Inc. 218 p.
11. UNESCO (1995). Deklaratsiia pryntsyipiv tolerantnosti [Declaration of Principles on Tolerance]. Adopted 16 November 1995. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000112600>